

MANİSA AĞIZLARINDA KULLANILAN “ÖNGÜCÜ”, “SONUÇ” İLE YAPI BAKIMINDAN AYNI KELİME Mİ?*

Does the Word “Öngücü” - which is used in Manisa Dialects-Have the Same Structure with the Word “Sonuç”

Ayşe İLKER**

Dil Araştırmaları, Güz 2017/21: 17-22

Öz: Manisa ağızları, Türkçenin ağız coğrafyalarındaki pek çok veri gibi tarihten bugüne ışık tutmaktadır. Bu veriler, ses ve biçim bilgilenebilir gibi söz varlığıyla da ilgili olabilmektedir. Manisa ağızlarındaki pek çok kelime, yazı dilinde ölçünlüleşmiş kelimelerle ortaklık gösterse de bazıları değişik ses ve anlam özellikleriyle karşımıza çıkabilmektedir. Bu makalede, söz konusu ağız bölgesinde sıkça kullanılan ve Derleme Sözlüğünde de farklı alanlarda örneklenmiş olan “öngücü” kelimesinin ek yapısı ve buna bağlı olarak anlamı üzerinde durulmakta; örnekte “Bir eklenme mi yoksa bir kelime birleşmesi mi?” olduğu sorusunun cevabı aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Manisa, ağız, öngücü, ekleşme. Kelime birleşmesi

Abstract: Manisa dialects enlighten the present day coming through the history as many datas from the geographies of Turkish dialects. These datas -along with being related to phonetic guide and form guide can be also related to the word existence. Even if many words in Manisa dialects have common ways with standardised words in written language, some of them can be encountered with the different characteristics of phones and meanings. In this article to the additional form of the word “öngücü” will be approached, which has been ensampled in different fields in Derleme Sözlüğü and which is used often in the mentioned region; and related with this, it is emphasized on its meaning; in the example the answer of the question “Is it an addition or an unification of words?” is searched.

Keywords: Manisa, dialect, öngücü, inclusion, word merger

Dil, sürekli devinen ve gelişen bir varlık olduğu için, dildeki ögeler de bununla koşturarak değişmekte ve gelişmektedir. Türkçe, yayıldığı alan ve tarihsel derinliği yanında, yapısal olarak taşıdığı eklemeli özelliği ile de yüzyıllar boyunca durağan bir seyirden ziyade akan ve dönüşen bir yol izlemiştir. Eklemeli bir dil olması Türkçenin türetme gücünü artırmış, bunun yanında belirli özellikler taşıyan ekler ve kelimeler de değişik koşullarda birleşik hâle gelerek bir ses birim veya bir sözden yeni bir biçimbirime veya yeni bir söze dönüşmüşlerdir. Günümüzde pek çok Türk yazı dilinde kullanılan olan “ancak”, “şimdi”, “kızır-“, “sütlaç”, “bolandığı” örnekleri kelimelerin ekleştiği örnekler olarak karşımızda durmaktadır.

* Bu makale Türk Dil Kurumunun 2-3 Haziran 2016 tarihinde yaptığı “Türk Dilinde Ekler Sempozyumu”nda sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

** Prof. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Manisa/TÜRKİYE. ayseinceilker@gmail.com. Gönderim Tarihi: 15.07.2017 / Kabul Tarihi: 11.09.2017

Türkçenin bu özelliği, dilimiz üzerinde çalışan yabancı Türklük Bilgisi araştırmacılarının da çok dikkatini çekmiş ve gerek tarihsel kelimeler gerekse de çağdaş böyle kelimeler hakkında fikir yürütmüşlerdir. Kuznetsov, “*bitişken dillerin en önemli özelliklerinden birinin, çoğu eklerinin görünüşte bir heceli kelimelerden farksız olmalarıdır*” diyerek, eklemeli dillerdeki eklerin kelime görüntülerine değinmiş ve “*o halde eklerin oluşması için tek yol ve tek madde vardı: yardımcı rollere çıkmaya başlayan kök- kelimeler; bunlar da ilk zamanlar tek heceliydi, dilbilgisi bağlantılarının burada geçmişte birer kelime anlamında olan heceler aracıyla belirtildiğini düşündürüyor.*” biçimindeki ifadesiyle eklerin başlangıçta birer tek heceli kök kelimeler olduğu düşüncesini benimsemiştir (Kuznetsov 1997: 194).

Ercilasun ise “*Türk dilinde bazı eklerin kelimelerden ortaya çıktığı bilinmektedir. Söz gelişi su+sa-, barış+sa- fiillerindeki +sA- eki sa- fiilinden çıkmıştır. Ak+ar-, boz+ar- gibi fiillerdeki +Ar- eki er- fiilinden çıkmıştır.*” diyerek, kelimelerin ek haline gelişini örneklendirmiş ve kelimelerden ortaya çıkan eklerle ilgili örnekleri çoğaltmanın mümkün olduğunu, bu sürecin bugün bile devam ettiğini belirtmiştir (Ercilasun 2007: 340).

Korkmaz da, isimden fiil türeten +r-, +ar-/+er- eki üzerine yazdığı makalesinde, ekle ilgili görüşleri, tarihsel ve güncel örnekleri özetledikten sonra, “*herhangi bir ismi fiil durumuna sokan er- yardımcı fiili ile isim ve sıfatlardan fiil türeten +r-, +ar-/+er- eki arasında birbirleri ile tipatıp denk düşen bir görev eşitliği göze çarpmaktadır, her ikisinin de ortak özelliği geçişsiz fiiller olması, “oluş” ve “durum” göstermeleridir*” demiş ve sözünü Kâşgarlı Mahmud’a bağlayarak onun DLT’de verdiği örneklere atıf yapmıştır (Korkmaz 2000: 156).

Türkçedeki ekleme yönteminde kelimelerin ekleşmesini ele alan ve eklerin kökeni hakkında mevcut görüşleri değerlendiren Buran da “*Türk dilinin ekleştirme temayülü iyi bir şekilde incelendiğinde, uzun tarihi boyunca, morfolojik unsurlarının tamamına yakının çeşitli kelimelerden ekleştirildiği görülecektir.*” (Buran 1996: 208) diyerek kelimelerle ekleşme yoluna tarihsel bir vurgu yapmıştır.

Verilen bu bilgilerden sonra şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Dilin doğal yapısı, hem eklerle hem de kelimelerle bağlanmayı kolaylaştırdığından, tarihten günümüze Türkçe, birbiri ardınca söylenen ikili söz gruplarından ikincisinin kullanım ve anlam özelliğinden de yararlanarak, onları ekletmiş ve böylece Türkçenin müstakil sözleri zamanla ve kullanım süreci içinde ek haline gelmiştir.

Türkçede, birden fazla kelimenin birleştiği ve tek kelimeye dönüşerek tek bir anlam ifade ettiği pek çok örnek vardır. Gün adları, çiçek adları ve yer adları bunlara örnek olarak gösterilebilir. Böyle birleşmelerin temelinde, büyük ölçüde Türkçenin ekleme sistemiyle ünlüler sistemindeki özelliklerin payı bulunmaktadır. Ünlü çatışmasının engellendiği hece birleşmeleri, ünsüz yığılmalarının engellendiği ses birleşmeleri de bu sebeplerle ortaya çıkmışlardır. Ortaya çıkan bu yapılarda, Türkçenin doğal eklenme sistemindeki ekler görülmekte gibidir. Ancak bu görünüm, bize farklı soruları da sordurtmaktadır. Söz gelişi, +ç, addan ad yapma ekidir ama bir addan sonra gelen her +ç’yi, bu birleşmeler nedeniyle hemen yapım eki olarak görmek doğru olacak mıdır? Sonuç kelimesindeki +uç biçimbirimi, ek mi bir kelime midir? Sonra kelimesindeki +ra da çekim ekiyken görev değiştirmiş bir yapım eki midir yoksa bir kelime birleşmesi midir?

Özellikle ağız alanlarında sözünü ettiğimiz böyle örneklerle karşılaşmaktadır. “öngücü” de, Manisa ağızlarında karşılaşılan ve sanki içinde +gİç veya +Uç gibi yapım ekleri olduğu fikri uyandıran ilginç bir kelimedir. Bu kelimeyle ilgili tahlile geçmeden önce, tahlile ışık tutacak “sonuç” kelimesi üzerinde durmak gerekir:

TS’de sonuç, (soñucu) : Netice, nihayet, en son, akıbet, en sonra , sonunda (TS, 1971: 3508). DLT’de, soñra kelimesi zaman zarfı olarak yoktur. *soñra- fiili, huysuzlaşmak, homurdanmak anlamlarıyla, soñda- fiili de takip etmek, peşinden gitmek* anlamlarındadır (ERCİLASUN DLT, 2014: 828). TTKBS’de Gülensoy, *soñucu(hlk)* ‘Sonunda, sonra’ <son(g)+uç+u biçiminde vermektedir (Gülensoy 2007: 799). Clauson, “soñ” maddesinde “originally perhaps physically ‘the end, or back’ or something, but normally used of time, as a N. ‘the end’ and Adj. ‘later, subsequent’ and an Adv. Or Postposn. ‘afterwards, after’” açıklamasını yaptıktan sonra kelimenin edat ve zarf olarak kullanımlarından örnekler verir ve Osmanlı Türkçesinin XIV.yy dönemine ait **soñ uc** ‘consequence, result’ açıklamasını yapar.

Bu açıklamalardan sonra, “sonuç” kelimesinde, iki müstakil kelimenin birleştiği ve ikinci kelimenin “bir nesne veya eşyanın ucu, kenarı, sonu” anlamındaki “uç” olduğu bilgisini kesinleştirmek mümkündür. Ayrıca, son+uç biçimindeki ekleşmenin ise şimdilik kaydıyla, 15. yüzyıldan sonra Batı Türkçesinde meydana geldiğini ileri sürebiliriz.

Şimdi, Manisa ağızlarında pek çok yerleşim alanında kullanılan ve DS’de de örneklenen *öñgücü, öngücü ve öngücük* kelimelerine geçebiliriz. “Manisa Ağızları” adlı çalışmamızın “Sözlük” bölümünde kelimenin anlamı ve örnekleri şu şekilde yer almıştır: “**Öñgücü, öngücük**: Sonunda, nihayetinde, işte.”

“ben hani anam öngücü ebemiñ gızı olur ya. (I-8 10-32,33)”

“nohuT ideriz öñgücü ne aşı olısa (I-8 11-6)”

ebem irâmeTlik o zaman o ğadar öngücük kör dēlidi de, hali dokunacaK diye sildirivēdi öretmene. (I-8 11-21,22)”

Kelimeye anlam yönünden yaklaşıldığında, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü’nde birbirine yakın üç ayrı anlamda maddelenmiş ve ayrıca ünlü eksilmesiyle görülen biçiminin de örneklenmiş olduğu görülmektedir.: “*öngücü*” *Eninde sonunda, ne olursa olsun, er geç: Ne yapalım öngücü verimiz borcumuzu. “öngücü: Zorunlu olarak, koşul ve durum ayırmaksızın. “öngücü:nasıl olsa. Öngüç :Eninde sonunda, ne olursa olsun, er geç. Burdur, Isparta, Aydın, İzmir, Manisa (Alaşehir), Balıkesir, Antalya ve Muğla’dan örneklenmektedir (DS, 1993: 3339). Kelimenin düz ünlülüğü “engüç” ve “engücü” biçimi de Batı Anadolu’da Uşak, Aydın gibi muhtelif illerin ağızlarında “elbette, şüphesiz, her halde, her ne olursa olsun,,ister istemez, nasıl olsa” anlamlarında kullanılmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr/index.php>).*

TTKBS’de Gülensoy önüç (hlk) ‘önce, ilkönce, başta’ < öñ+uç [=OT.uç ‘uç, kenar’ (DLT) An.al.: önüç, öñüç, öğüç, öğüne, önüş, önüç, öñüç,önüt ‘geçen gün’ örneklerini vermektedir (Gülensoy 2007: 665).

DLT’de “**öñ** Oğuzlarda ön, **öñdün** ön, önden, önceden, **öñdünki** öndeki, önde bulunan, **öñik** kadınların kullandıkları, keçi kılından yapılmış sahte zülüf, **öñik** ~ **öñük** yastıkların ipek kulak ve kuyrukları “biçiminde açıklanmıştır (Ercilasun DLT 2014: 787).

Manisa ağızlarında “öngücü, öngücü ve öngücük” biçiminde görülen kelimelerin, tarihsel süreçten günümüze birkaç önemli ses değişmesine uğradığı söylenebilir. Bunlardan en önemlisi damak n’sinin (ñ) **öngücü** ve **öngücük** örneklemeinde çözülmüş olduğudur. Ünsüzün bu şekilde çözümesiyle ilgili olarak, ilk tahlillerden birini Zeynep Korkmaz *Nevşehir ve Yöresi Ağızları* adlı eserinde yapmıştır. Korkmaz, “İç Ses Ünsüz Değişimleri” ana başlığının “İç Seste Sızıcılışma” alt başlığında -ñ->-ğ-, -y-değişmesini verirken “*Birleşik bir damak sesi olan ñ ünsüzünün Köktürk Yazıtlarından başlayarak, Türkçenin türlü kollarında ñ<n-g yönlerindeki değişmeler ile çözüntüye uğradığı bilinmektedir*” diyerek bu değişimi ñ>g olayından sonra >ğ,y şekillerinde sızıcılışmış olarak geliştiren örnekler olduğunu belirtir ve *ağna- <añla, oğa<ona, soğna<soñna<soñra* gibi örnekleri verir (Korkmaz 1994: 88). Korkmaz’dan sonra Erzincan, Ardahan, Malatya, Artvin, Diyarbakır, Siverek, Keban-Baskil-Ağın gibi ağız alanlarıyla ilgili çalışmalarda damak n’sinin(ñ) /g/, /n/, /y/ ve /h/ gibi ünsüzlere değiştiği örneklendirilmiştir (Erten 1994: 15; Sağır 1995: 91; Buran 1997: 54; Gülseren 2000: 84; Turan 2006: 42-43; Özçelik-Boz 2009: 39; Tosun 2014: 109). Bunlardan başka, Ardahan yerli ağızdaki g’li damak / ŋ / ‘sinin çözümesi hakkında ayrıntılı bir yazı ele alan Demirci, anılan ağızda “öŋ” kelimesinin “öng” biçiminde çözüldüğünü, aynı zamanda “öğ” biçiminde kullanıldığını da belirtmektedir (Demirci 2014: 285, 286). Yine Ardahan ağızı üzerinde çalışmış olan bir başka araştırmacı olan Tosun da, *Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri* isimli eserinde ñ>g,ğ Değişmesi bahsinde “*Ardahan Türkmen ağızında ñ>ğ yönünde yaygın bir değişme vardır. Aslında bu, ñ>g>ğ>y>Ø biçimindeki, Doğu Anadolu ağızlarının genelinde ilerlemekte olan bir değişimin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bölge ağızlarında ñ’yi korumuş, ğ ve y’ye dönüştürmüş veya düşürmüş ağızların verdikleri örneklerle bakıldığında, gelişmenin aynı örnekler üzerinde gerçekleştiği ve her birinin bu gelişmenin ayrı bir aşamasını temsil ettiği görülür*” diyerek damak n’sinin çözülmesindeki örneklerin belirli olduğunu ve farklı aşamaları gösterdiğine dikkat çeker (Tosun 2014: 109). Bu konuda Anadolu ağızlarındaki durumu ayrıntılı bakış açısıyla incelemiş olan Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması* adlı eserinin “II. Ana ağız gruplarını belirleyen özellikler” bahsinin **Ses Bilgisi** bölümünde, 10. maddede “*Arka ve orta damak geniz ünsüzü “ñ”nin korunması veya kaybolması*” başlığında ünsüzün Batı Grubu ağızlarında korunurken, Doğu Grubu ve Kuzeydoğu Grubu ağızlarında değişerek veya düşerek kaybolduğunu belirtir ve Doğu Grubu Ağızlarını örneklendirirken “*Yapısında “n ve g” seslerini barındıran “ñ” ünsüzü, bazen ayrışarak “ng” şeklinde iki ünsüzün ses değerini verirken, bazen de bunlardan biri yönünde gelişerek “n,g,h,v,y” ünsüzlerine dönüşmüş veya daha ileri safhada eriyerek kaybolmuştur.*” diyerek “ñ” ünsüzü üzerinden önemli bir tasnif yapar (Karahan 2014: 2, 19,20,21,22,23).

Verilen bu örneklerin ışığında, örneklenen kelimelerden “öngücük”te, böyle bir çözüme meydana geldiğini, “öngücü” de ise tarihsel “ñ” ünsüzü devam ederken iç seste bir /g/ türemesi oluştuğunu söylemek mümkün görünmektedir. “*Öngücük*” biçiminde ise, büyük ihtimalle ‘ök’ kuvvetlendirme edatının izleri vardır.

Kelimelere aldığı ekler yönünden bakıldığında ise, *öngüç* veya *öngücü*’de *öñ+uç* ve *öñ+ü / uç+u* eklerinden bir birleşme görülmektedir. Burada, “uç” kelimesinin “bir nesnenin sonu, ucu, en kenardaki kısmı” anlamında olduğu düşünülürse,

iyelik ekiyle kolayca bağlandığı söylenebilir. Sonuç kelimesinin ağız alanlarında “soñucu” biçiminde görülmesi, “öñgücü” de olduğu gibi bir iyelik eki kalıplaşmasını göstermektedir.

Aslında, mantıksal olarak “sonuç” gibi “önüç” kelimesinin de yazı dilimizde kullanılması beklenirdi. Bu konuda ileriye sürülecek iki bakış açısı olabilir: Ya önce “son+uç+u” birleşmesi gerçekleşti, “ön+uç+u” buna örnekleme yoluyla oluştu; ya da her ikisi de aynı anda oluştu ve “ön+uç+u” yazı dili alanına geçmeden ağız alanlarında kaldı. Belki de, *ilk*, *ilkin* ve *önce* gibi yapılar, *önüç* kelimesinin yayılmasına mani oldu.

Burada ayrıca, söz dizimi açısından kelimeyi “önü ucu” biçiminde zıt anlamlı bir ikileme olarak değerlendirmenin mümkün olduğu da söylenebilir; yani, “başı sonu”, “önü sonu” ikilemelerindeki kuruluşa benzer bir yapı oluşmuş olmalıdır. Ayrıca, ikilemenin sürekli tekrar edilmesi de iyelik eki kaybına sebep olmuştur, diye düşünülebilir.

Görüldüğü gibi, “sonuç” ve “önüç/öngücü” kelimelerinde “uç” kelimesi, Türkçenin en eski yer ve zaman zarfı olan ve tarihsel süreçte daima damak n’si (ñ) ile yazılan “öñ” ve “soñ” kelimelerine eklenerek yeni bir yapı ortaya çıkarmış, “öñgücü” kelimesinde iyelik eki de kalıplaşarak, ağız coğrafyalarında kullanılmaya devam etmiştir. “öñ” ve ‘soñ’ kelimelerinin ‘uç’ kelimesiyle birleşerek, bir kelime ekleşmesi olayı meydana getirmeleri, hem ilk hem de ikinci kelime olan ‘uç’un anlamlarıyla yakından ilgili olsa gerektir. Ayrıca, ünsüzle tamamlanan “öñ” ve “soñ’un ünlüyle başlayan uç’a bir eke bağlanır gibi bağlanması da tamamen fonetik bir kolaylaştırıcı olmuştur. Böylece, Türkçenin ses ve eklenme özellikleriyle, üç kelime birleşmesi sağlandığını söyleyebiliriz. Bu birleşme, ekleşen öğelerin tek heceli olmaları; iyelik ekleri dolayısıyla ünlü ile tamamlanıyor görüntüsü kazanmaları ve iki ünlünün yan yana bulunamayacağı halleri, hece kaynaşmasıyla kapatma imkânı sebebiyle kolaylaşmıştır.

Kaynakça

- ATALAY, Besim (1942). *Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme*, TDK yayınları, Ankara
- BURAN, Ahmet (1999). “Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni”, 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları., s. 207-214
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish.*, Oxford: Oxford University Press
- DAŞDEMİR, Muharrem (2008). “Anadolu Ağızlarında Çekimli Yapılarda Ortaya Çıkan /(E)N/ Eki Ve Buna Bağlı Ses Değişmeleri”, AÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 36.sayı, , Erzurum.: Atatürk Üniversitesi yayınları, s. 1-16
- DEMİRCİ, Ümit Özgür (2014). “ G’li Damak / ɲ /si Ve Bunun Ardahan Yerli Şivesinde Çözülmesi Üzerine”, Turkish Studies, 9/6, s. 275-289
- DERLEME SÖZLÜĞÜ (1963). 12 cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet (2007); “Türk Dilinde Ek-Ses İlişkisi”, Makaleler (Haz. Ekrem ARIKOĞLU), Ankara: Akçağ Yayınları,
- ERCİLASUN, Ahmet (2007). -Maç, -Meç Eki Üzerine Makaleler (Haz. Ekrem ARIKOĞLU), Ankara: Akçağ Yayınları,

- ERDAL, Marcel (2013). “Oğuz Türkçesinde ve Batı İrani Dillerde Öndamaksıl Ekleşme Ünsüzü” (The palatal glide in Oghuz Turkic and Western Iranian morphophonemics, Çev. Musa Salan, Dil Araştırmaları, Sayı:12 Bahar, 259-272 ss.
- ERTEN, Münir (1994). *Diyyarbakır Ağzı* (İnceleme-Metinler-Sözlük), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GRÖNBECH, K. (1995). *Türkçenin Yapısı*, Çeviren: Mehmet Akalın, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, A-N, O-Z, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLSEREN, Cemil (2000). *Malatya İli Ağızları* (İnceleme-Metinler- Sözlük ve Dizinler), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1981). *Türkçenin Ekleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İLHAN, NADİR (2009); “Türkçede Ek+Kök/Kök+Ek Kaynaşmasıyla Ortaya Çıkan Ekler”, Turkish Studies, Volume 4/8 Fall
- JOHANSON, Lars (2014). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (2007). “ ‘Sonra, Önce’ Kelimelerinin Edat Kategorisi İçindeki Durumu”, Dil Araştırmaları, sayı:1, s.39-48
- KARAHAN, Leyla (2014). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1994). *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*, 2. Baskı Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KUZNETSOV, Petro İ.(1997). “Türkiye Türkçesinin Morfoetimolojisine Dair”, TDAY Belleten 1995, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- NALBANT, Mehmet Vefa (2012). “Üçün Ve İçin Edatları Üzerine Yeni Bir Değerlendirme”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 19,2 s.87-94
- ÖZÇELİK, Sadettin.-BOZ, Erdoğan. (2009). *Siverek Merkez Ağzı*, Ankara:Gazi Kitabevi.
- ÖZTEKTEN,Özkan (2013).”Türkiye Türkçesinde Yardımcı Sesin Ekleşmesi”, VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı’nda (20-25 Ekim 2008) sunulmuş bildiri.
- TARAMA SÖZLÜĞÜ(1977). 8 cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TOSUN, İbrahim (2014). *Ardahan İli Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri*, İzmir: Elik Yayınları.
- TURAN, Zikri (2006). *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşum Köyü Ağzı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.